

Jutta Holopainen

”SE MIKÄ EI TAPA, VAHVISTAA”
Sijaishuollosta kohti itsenäistä aikuisuutta

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Kandidaatin tutkielma
Joulukuu 2019

TIIVISTELMÄ

Jutta Holopainen: "Se mikä ei tapa, vahvistaa" – Sijaishuollosta kohti itsenäistä aikuisuutta
Kandidaatin tutkielma
Tampereen yliopisto
Sosiaalityön tutkinto-ohjelma
Joulukuu 2019

Kandidaatin tutkielmassani tarkastelen nuorten siirtymistä sijaishuollosta jälkihuoltoon. Tavoitteena oli saada käsitys nuorten kohtaamista haasteista heidän siirtyessään sijaishuollosta itsenäiseen elämään sekä onnistumisen kokemuksista itsenäistymisen aikana. Tutkimuskysymyksinä olivat Millaisia haasteita sijaishuollosta itsenäistyvät nuoret kohtaavat? ja Millaiset tekijät vaikuttavat nuoren onnistuneeseen itsenäistymiseen?

Toteutin tutkielmani laadullisena kirjallisuuskatsauksena, johon valitsin yhdeksän tieteellistä artikkelia; kahdeksan kansainvälistä artikkelia ja yhden suomalaisen pro gradu -tutkielman. Artikkelit käsittelivät nuorten siirtymää sijaishuollosta jälkihuoltoon tai muuhun itsenäiseen elämään sekä nuorten, läheisten ja ammattilaisten näkemyksiä itsenäistymiseen vaikuttavista tekijöistä.

Kuudessa aineistoni tutkimuksessa nähtiin suurimpina itsenäistymisen haasteina ekonomiset haasteet sekä elämänhallintaan liittyvät haasteet. Nämä kaksi pääteemaa kietoutuvat yhteen ja vaikuttavat toisiinsa. Huolta nuorten elämässä ovat aiheuttaneet sosiaalisten suhteiden vähäisyys, koulutuksen puute, riskialtis käytös, työttömyys, asunnottomuus sekä nuorten kohtaama köyhyys ja taloudenhallinnan vaikeudet. Kaikista yhdeksästä aineistoni tutkimuksesta nousivat esille itsenäisyyttä tukevana tekijänä sosiaaliset suhteet ja niiden tärkeys sekä verkostot nuorten ympärillä. Positiiviset ihmissuhteet auttavat nuorta kehittämään taitojaan kohti itsenäistä elämää, ja he saattavat saada korjaavia kokemuksia uusien, luotettavien ihmissuhteiden myötä. Arkeen tarjottava tuki, ohjaus ja moniammatillinen yhteistyö tukevat nuorta uuden elämänvaiheen edessä.

Avainsanat: lastensuojelu, sijaishuolto, jälkihuolto, itsenäistyminen

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällysluettelo

1 JOHDANTO	4
2 LASTENSUOJELULAKI JA JÄLKIHOULTO	5
3 NUORI TARVITSEE OHJAUSTA JA TUKEA	8
3.1 Nuoruuden määritelmä.....	8
3.2 Sosiaaliset suhteet ja verkostot.....	9
4 TUTKIELMAN TOTEUTTAMINEN.....	11
4.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset	11
4.2 Tutkimusmenetelmä	11
4.3 Aineisto ja aineiston keruu.....	12
4.4 Aineiston analyysi.....	13
5 HAASTEENA ITSENÄISTYMINEN	18
6 ONNISTUNUT ASKEL ITSENÄISEEN ELÄMÄÄN	21
7 JOHTOPÄÄTÖKSET	23
LÄHTEET	26

1 JOHDANTO

Nuorella on saattanut olla useita eri sijoituspaikkoja varhaislapsuudesta alkaen. Hän on kohdannut monia kymmeniä vaihtuvia työntekijöitä ja useita nuoria. Sijoitettu nuori saattaa saada positiivisia muutoksia elämässä aikaan yhdessä työntekijöiden kanssa. Yhtäkkäinen tippuminen tilaan, jossa tukea ei ole, saattaisi romuttaa monen vuoden työn. Jälkihuolto on tässä kohtaa suuressa roolissa. Se kulkee nuoren rinnalla tukien ja auttaen nuorta itsenäistymisen aikana, aikuisuuden kynnyksellä. Nuorelle on tärkeää, että hänestä välitetään ja hänellä on turvallinen aikuinen lähellä, joka tarvittaessa tukee ja ohjaa. Tätä yhteistä matkaa täysi-ikäisyyden kynnykseltä kohti itsenäistymistä ja itsenäistä elämää sijaishuollon jälkeen kutsutaan jälkihuolloksi. Itse olen tämän tutkielman kirjoittamisen aikana siirtynyt avopalvelujen ohjaajan tehtäviin, joista suurin osa on jälkihuoltoa itsenäistyvien ja itsenäistymistä harjoittelevien nuorten parissa.

Nuorten onnistumiset ja oman polun löytäminen hankalassa elämäntilanteessa ovat toimineet ammatillisesti kantavana voimana nuorten kanssa työskennellessä. Nuorten auttaminen ja tukeminen elämän eri vaiheissa on ollut merkityksellistä, ja siitä syystä aiheeksikin valikoitui jälkihuolto. Ajankohtaiseksi aihe nousi keväällä 2019, jolloin lakialoite jälkihuollon ikärajan nostamisesta 21-vuodesta 25-vuoteen meni läpi. Myös ajankohtaisuuden vuoksi halusin jälkihuollon tutkielmani aiheeksi. Laki ikärajan nostamisesta astuu voimaan 1.1.2020. Lakialoite on noussut tarpeesta ja hienoa on, että tämä tarve on huomattu.

Tutkielmassani pyrin selventämään lastensuojelun jälkihuollon käsitettä; mitä se on ja kenelle jälkihuolto on tarkoitettu. Avaan kansainvälisten artikkeleiden pohjalta tutkimustuloksia jälkihuoltoa koskien. Nuorilta olen kuullut jälkihuollon toteuttamisesta hyvää, mutta toisaalta olen kuullut myös siitä, kuinka jälkihuolto ei ole toiminut lainkaan. Tästä syystä halusin tutkia, millaisia kokemuksia nuorilla on jälkihuollosta, ja mitkä asiat ovat vaikuttaneet onnistuneeseen itsenäistymiseen. Aihetta olisi mielenkiintoista tarkastella pro gradu -tutkimuksen merkeissä lisää muutaman vuoden kuluttua, kun uuden lain tuomat vaikutukset alkavat mahdollisesti näkyä ja kokemuksia saadaan nuorilta. Tavoitteenani on tällä kandidaatin tutkielmalla antaa käsitys siitä, millaista jälkihuolto Suomessa on ja millaisia kokemuksia siitä on saatu nuorilta, vanhemmilta ja ammattilaisilta kansainvälisellä tasolla.

2 LASTENSUOJELULAKI JA JÄLKIHUOLTO

Suomessa lastensuojelua määrittävät monet eri lait ja asetukset. *Lastensuojelulain* tarkoituksiksi määritellään lapsen oikeus turvalliseen ympäristöön, jossa hän kasvaa, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen ja kasvuun sekä erityiseen suojeluun (LSL § 1). Lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu on myös osa lastensuojelua. Edellä mainittuihin kuuluu lapsen kiireellinen sijoitus ja huostaanotto, joissa molemmissa lapsi sijoitetaan kodin ulkopuolelle vähintään 30 vuorokaudeksi. Näihin liittyvät olennaisesti myös sijaishuolto ja jälkihuolto. (LSL § 3.) Vaihtoehtoiset lastensuojelumenetelmät astuvat kuvaan silloin, kun lapsen turvallista kasvua ei voida taata kotona tai vanhemmat ovat kykenemättömiä huolehtimaan lapsesta. (Pecora ym. 2010, 5). Lastensuojelun periaatteissa (LSL § 4) korostetaan lapsen hyvinvoinnin ja suotuisan kehityksen edistämistä. Lain tarkoitus on myös olla vanhempien ja lapsen hoidossa ja kasvatuksessa mukana olevien ammattilaisten tukena. Samassa pykälässä nostetaan esiin myös varhainen puuttuminen lapsen ja perheen ongelmiin, tällöin puhutaan ennaltaehkäisevästä lastensuojelusta. Lapsen etu on aina ensisijainen tavoite kaikessa toiminnassa. (Emt.)

Sijaishuolto on yksi lastensuojelun muoto. Sillä tarkoitetaan huostaanotetun, kiireellisesti sijoitetun tai lastensuojelulain 83 §:n mukaisen väliaikais määräyksen nojalla sijoitetun lapsen kodin ulkopuolella järjestettyä hoitoa ja kasvatusta. (LSL § 49.) Yksi sijaishuollon tärkeimmistä tehtävistä on lapsen tai nuoren tukeminen hänen kasvussaan ja kehityksessään kohti aikuisuutta. Sijaishuollon keskeinen tehtävä aikuisuuden kynnyksellä olevien nuorten kohdalla on valmistaa nuorta tulevaan aikuisuuteen ja itsenäistymiseen. Itsenäistyessään nuori ottaa vastuun omasta elämästään ja harjoittelee itsenäistä omaa elämää ja toimeen tulemistä. (HE 252/2006.)

Pelkkä sijaishuolto ei useinkaan ole riittävää, vaan nuori tarvitsee sijoituksen jälkeen *jälkihuollon* tukea. Tällä toimella pyritään turvaamaan aiemman sijaishuollon kantavuus ja helpottamaan nuoren kotiutumista tai itsenäistymistä (HE 252/2006). Jälkihuollolla tarkoitetaan kunnan tai yksityisen palveluntuottajan järjestämää tukea itsenäistyvälle nuorelle. Sosiaalityöntekijän on järjestettävä lapselle tai nuorelle jälkihuolto 40 §:ssä tarkoitettun sijaishuollon päättymisen jälkeen. Myös 37 §:n mukaisesti avohuollon tukitoimena tapahtuneen sijoituksen päättymisen jälkeen on velvollisuus järjestää nuorelle jälkihuoltoa, mikäli sijoitus on kestänyt vähintään kuusi kuukautta yhtäjaksoisesti ja kohdistunut yksin lapseen. Tämän lastensuojelulain pykälän 75 mukaan nuoren täyttäessä 25 vuotta velvollisuus jälkihuollon

järjestämiseen päättyy. Mikäli lapselle tulee 1 momentissa tarkoitettu kodin ulkopuolinen sijoitus viiden vuoden kuluttua siitä, kun kodin ulkopuolinen sijoitus on päättynyt, on lapsella ja nuorella oikeus jälkihuoltoon. (LSL § 75, uusi laki voimaan 1.1.2020.)

Saastamoinen (2010, 62-63) on todennut, että kunnan on tuettava jälkihuollossa olevaa nuorta järjestämällä avohuollon tukitoimenpiteitä tai antamalla taloudellista tukea jälkihuoltotarpeen mukaan. Hänen mielestään on tärkeää, että nuorelle laaditaan *jälkihuoltosuunnitelma*. Suunnitelmassa tarkastellaan, missä asioissa nuori tarvitsee apua ja tukea. Siihen kirjoitetaan nuorella olevat erityiset tarpeet sekä saatavilla olevat palvelut ja mahdolliset tukitoimet. Yksi jälkihuollon muoto on lapsen sijoittaminen jälkihuoltona. Tämä kuitenkin ei ole sama asia kuin sijaishuolto. (Emt.) Pukkio ja Hoikkala (2016, 8) toteavat jälkihuollon kuuluvan kaikille huostassa olleille tai yhtäjaksoisesti kuusi kuukautta kodin ulkopuolelle sijoitetuina olleille lapsille ja nuorille.

Jälkihuoltosuunnitelmaa tehtäessä on Laaksosen (2004, 18-19) mukaan keskeistä nuoren oma rooli tavoitteiden asettajana ja toimijana. Suunnitelmaan kirjataan tavoitteet koskien nuoren itsenäistymistä. Tärkeää on kirjata myös, kuka tekee mitäkin. Myös lyhyen ja pitkän aikavälin suunnitelmia ja varasuunnitelmia tarvitaan. Parhaimmassa tapauksessa jälkihuoltosuunnitelman tekeminen yhdessä nuoren kanssa on luottamuksen osoitus nuorta kohtaan. Laaksosen (emt., 24) onkin todennut, että jälkihuollosta tulisi puhua nuoren kanssa hänen ikäänsä ja tilanteeseensa soveltuvalla tavalla läpi koko sijoituksen. Jälkihuollon määrittely on hyvä tehdä nuorelle ymmärrettävällä kielellä ja selvittää mitä kaikkea jälkihuolto pitää sisällään. Nuoren sitoutumista palveluun edesauttaa se, että nuori tietää tukitoimista ja tarjottavasta avusta. (Emt.)

Pukkion ja Hoikkalan (2010, 17) mukaan riittävän toimeentulon ja asumisen järjestäminen ovat arjessa selviytymisen peruspilareita. *Tukitoimet* voivat olla apua tulevaisuuden suunnitteluun tai asunnon hankkimiseen yhdessä nuoren kanssa. Osa kaipaa koulunkäynnin tukea, työpaikan hakemista, taloudellista tukea asumiseen tai muihin itsenäistymiseen liittyviin menoihin. Psykososiaalista tukea tarvitsee moni nuori. Sitä on esimerkiksi ohjaus taloudenhallinnassa sekä mahdollisuus saada aikuisen säännöllinen tuki ja ohjaus sijoituksen jälkeen. (Emt.) Pecora ym. (2010, 38) listaavat yleisiä konkreettisia resursseja, joita pidetään avaimina onnistuneeseen itsenäistymiseen. Näitä ovat sosiaaliturva, ajokortti, säästöt vuokranmaksua sekä takuuvuokraa varten ja säästöt vuodevaatteisiin sekä keittiövälineisiin. He (emt.) näkevät edellä mainitun listan kuitenkin linjauksena itsenäisyyden valmistautumisessa.

Laaksonen (2004) on todennut, että *itsenäisyyteen kasvaminen ja ohjaaminen* on suunnitelmallista ja pitkäjänteistä työtä. Suuri osa työstä tehdään jo sijoituksen aikana. Omaan tutkimukseensa pohjaten Laaksonen (emt.) kertoo eräästä nuoresta, joka korosti henkisen tuen tärkeyttä itsenäistymisprosessin kannalta. Nuori kertoi, että asumisharjoittelussa kuitit oli käyty kerran kuussa yhdessä läpi, näin sai tuntumaa siihen, mihin rahat todellisuudessa menevät. Lisäksi työntekijä oli auttanut erilaisten Kela- ja muiden asioiden hoitamisessa ensimmäisillä kerroilla. Laaksonen (emt., 24) kertoo edelleen, että nuori mainitsi hyvänä asiana sen, että apua sai perusasioiden hankintaan. Yhdessä hankittiin muun muassa astioita, patja ja huonekaluja, jotta nuori pääsi oman elämän alkuun.

Sijaishuollon aikana nuorelle kertyy *itsenäistymisvaroja*. Kun nuori sijoitetaan kodin ulkopuolelle avohuollon tukitoimenpiteenä hänen itsenäistymistään varten, varataan kuukausittain tietty määrä maksettavaksi. Tämä määrä koostuu kalenterikuukausittain tuloista, joka vastaa vähintään 40 prosenttia nuoren sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain 14 §:ssä tarkoitetuista tuloista, korvauksista tai saamisista. Lapsilisä ei ole huomioonotettava tulo. Jos lapsella tai nuorella ei ole lainkaan tuloja, korvauksia tai saamia, tai ne katsotaan riittämättömiksi, on itsenäistymässä olevaa nuorta autettava itsenäistymiseen liittyvissä menoissa välttämättömillä itsenäistymiseen tarkoitetuilla varoilla sosiaalityöntekijän toimesta. Tämä tapahtuu sijoituksen päättyessä. (LSL § 77.)

Itsenäistymisvaroilla tuetaan ja turvataan nuoren itsenäistyminen. Nuoren sosiaalityöntekijällä on velvollisuus huolehtia siitä, että itsenäistymisvarat käytetään tosiasiaassa itsenäistymistä tukevaan toimintaan ja hankintoihin, kuten oman asunnon kalustus sekä työssäkäyntiä ja koulutusta varten tarvittavat hankinnat (matkakortti, opiskelumateriaali). Itsenäistymistä tukevia menoja voivat olla lisäksi ajokortin hankinnasta aiheutuvat menot, tietokone tai muut verrattavissa olevat menot, mikäli nämä edesauttavat itsenäistymistä. Jälkihuollossa olevan lapsen tai nuoren itsenäistymistä tuetaan itsenäistymisvaroilla. Lähtökohtana on varojen maksaminen jälkihuollon tai sijoituksen päättyttyä silloin, kun lapsi täyttää 18 vuotta. (Räty 2015, 617-619.)

Toisinaan nuoret joutuvat turvautumaan *toimeentulotukeen*. Mikäli jälkihuollossa oleva nuori hakee toimeentulotukea, on arvioitava erikseen, voidaanko itsenäistymisvaroja huomioida käytettävissä olevina tuloina toimeentulotuesta päätettäessä. Tähän vaikuttavat kertyneiden itsenäistymisvarojen määrä, lapsen tai nuoren ikä sekä tarkoitus, mitä varten toimeentulotukea

haetaan. Arvioinnissa otetaan huomioon myös se, asuuko nuori yksin vai onko hänellä perhettä sekä muut sosiaaliset ja taloudelliset seikat. (Räty 2015, 618.)

3 NUORI TARVITSEE OHJAUSTA JA TUKEA

3.1 Nuoruuden määritelmä

Nuorena elämää on eletty vasta vähän ja elämä on edessäpäin. Nuoruuteen liittyy kiinnostavia, innostavia, tunteikkaita ja motivoivia asioita ja hetkiä, mutta siihen liittyy myös paljon koettavaa ja opittavaa. Nuorella on upea kyky heittäytyä uusiin asioihin, oppia, kokea, mutta myös erehtyä ja yrittää uudelleen. Nuoruuteen elämänvaiheena kuuluu oman osaamisen tunnistamista, itseluottamuksen kehittämistä ja itsenäisyyden harjoittelua. Nuori oppii uusia taitoja sekä luo oman identiteettinsä. Nuori valmistaa itseään aikuisuuteen ja elämään pohtimalla omaa potentiaaliaan - kuka minä olen, mitä minä elämältä tahdon? Samalla nuori saattaa kokea pelkoa, sekä epävarmuuden, hämmennyksen ja yksinäisyyden tunteita. Hän voi olla epävarma siitä, kuinka osaa itsenäisesti tehdä oikeita ratkaisuja tai kohdata vaikeita asioita. Nuorena on mahdollisuus mennä kohti omia tavoitteita ja unelmia, rakentaa elämä sellaiseksi kuin sen haluaa tehdä. (Leskisenoja ym. 2019, 31-32.)

Nuoruusajan tarkka määrittely on vaikeaa. Nuoruus eletään lapsuuden jälkeen, ennen aikuisuutta. Nuoruus mielletään alkavaksi vasta murrosiän päättyessä, joskus sen alkaessa. Nuoruusikä ajoitetaan yleensä laveasti ikävuosiin 13-22. Yhdistyneiden Kansakuntien (YK) määritelmän mukaan nuoriksi luetaan 15-24-vuotiaat, kun taas nuorisolaki Suomessa määrittelee nuoriksi alle 29-vuotiaat. (Valtion nuorisoneuvosto 2016.) Lastensuojelulain 6 §:n mukaan lapseksi luokitellaan alle 18-vuotias ja nuori on 18-20-vuotias. White, Wyn ja Robards (2017, 5) toteavat, että termi *nuori* ei viittaa pysyvään, todelliseen tai luontaiseen, vaan se on sosiaalinen prosessi. Nuoruutta kuvataan merkitykselliseksi, mutta myös ongelmalliseksi vaiheeksi elämässä. Nuoruutta voidaan tutkia sosiologisesta näkökulmasta, jolloin nuoruus nähdään sosiaalisena rakenteena, jolla on sosiaaliset merkitykset. (Emt.)

Lastensuojelutoimenpiteet kohdistuvat aina lapseen. Näitä ovat esimerkiksi avohuollon tukitoimenpiteet, huostaanotto ja sijoittaminen kodin ulkopuolelle. Jälkihuoltoa tarjotaan nuorelle sijaishuollon jälkeen, sitä ei kuitenkaan ole välttämätöntä vastaanottaa. Kun nuori

täyttää 15 vuotta, on hänellä oikeus kertoa mielipiteensä huoltajan ohella silloin, kun on kyse häntä koskevasta lastensuojeluasiassa. Myös 12 vuotta täyttäneelle lapselle on järjestettävä mahdollisuus tulla kuulluksi, kun käsitellään häntä koskevia asioita. Lapsen täyttäessä 12 vuotta on hänellä lupa vaatia itselleen sosiaalipalveluja ja muita tukitoimia, esimerkiksi taloudellista tukea, tukea koulunkäyntiin, terapiapalveluihin, loma- ja virkistystoimintaan sekä tarvittaessa tukihenkilön. Nämä määritellään lastensuojelulain 13 §:ssä. (Aaltonen ym. 2003, 42-43.) Suurin osa lastensuojelun pariin ajautuneista nuorista on kokenut elämässään vaikeuksia ja jonkunlaisen kriisin joutuessaan lastensuojelun pariin. Tärkeänä pidetään yhä varhaisempaa puuttumista, jotta erilaisia ongelmia, kuten syrjäytyminen, rikollisuus ja työttömyys, voitaisiin välttää myöhemmin elämässä. (Harrikari, Satka, Alanen & Pekkarinen 2011, 327.)

Syrjäytymiseen liittyy monia ulottuvuuksia, muitakin kuin työmarkkinoilta syrjäytyminen. Syrjäytymistä määrittelevät heikot elinolosuhteet, heikot mahdollisuudet osallistua yhteiskunnan sosiaaliseen tai poliittiseen päätöksentekoon ja heikot kulttuuriset tai virkistystoiminnalliset mahdollisuudet. Syrjäytyneillä ilmenee määritelmän mukaan myös terveydellisiä ongelmia, jotka johtuvat elinolosuhteista. Heillä saattaa olla myös vaikeuksia saada terveys- ja sosiaalipalveluita ja tämän lisäksi heillä on kokemuksia yhteisöstä sekä yhteiskunnasta syrjäytymisestä. (Aaltonen, Berg & Ikäheimo 2015, 12.) Leskisenoja ym. (2019, 31-32) toteaa nuoruuden tunnekuohuissa olevan paljon voimaa. Silloin nuori tarvitsee aikuisten tukea ja turvaa, jotta nuori ei kokisi olevansa yksin. Nuoruus on aikakausi, välivaihe ihmisen elämässä. Siihen liittyy paljon ja monenlaisia tunteita, asioita, joita oppia ja läpikäydä. Nuori ei ole enää lapsi, muttei aikuinenkaan ja siinä välimaastossa paikkansa löytäminen ja itseensä luottaminen on tasapainoilua. Nuoruus on siirtymäaikaa lapsuudesta aikuisuuteen niin fyysisellä, psyykkisellä kuin sosiaalisella tasollakin. (Emt.) Nuoruuden yksi merkittävimmistä tehtävistä on valmistaa yksilö aikuisuuteen. Nuoruus on usein tiukasti valvottu elämänsä vaihe, johon pyritään vaikuttamaan erilaisten palvelujen ja ohjauksen voimin. Työskentelyllä tavoitellaan itseohjautuvaa, koulunsa loppuun suorittavaa, työelämään siirtyvää nuorta aikuista, joka kykenee elättämään itsensä. (Aaltonen & Kivijärvi 2017, 151.)

3.2 Sosiaaliset suhteet ja verkostot

”Vain harvalla sijoitetuista nuorilla on taustallaan vanhempia, sijais- tai biologisia vanhempia, jotka pystyisivät tukemaan heitä taloudellisesti. Nuori voi jäädä tilanteessa aivan yksin - seuranaan vain iso pino laskuja.” (Hipp ym. 2016.)

Hipp ym. (2016, 106) toteavat, että ihmisen on tärkeää kokea kuuluvansa johonkin, olla osa jotain yhteisöä, perhettä tai kaveriporukkaa. Osallisuus on moniulotteinen kokonaisuus, joka on yhteydessä tuntemiseen, kuulumiseen ja tekemiseen. Työn, harrastusten, osallistumis- ja vaikuttamistoiminnan kautta nuori kokee olevansa osallinen omassa yhteisössään ja yhteiskunnassa. Nuoren elämässä on merkityksellistä tulla kuulluksi ja huomioituksi, saada luotua sosiaalisia suhteita, saada vaikuttaa omaan elämään liittyvissä asioissa sekä olla osana keskusteluja ja kohtaamisia. (Hipp ym. 2016, 106.) Leskisenoja ym. (2019, 31-32) yhtyvät sosiaalisten verkostojen tärkeyteen itsenäistyväälle nuorelle. Nuorelle on tärkeää kuulua yhteisöön, jossa mainittuja innostavia ja kehittäviä kokemuksia voi saada. Sosiaaliset suhteet ja tilanteet kasvattavat ja kehittävät nuorta ja valmistavat häntä kohti aikuisuutta. Nuorella on luontainen halu oppia uutta, kehittyä, kouluttautua, valmistua ammattiin, itsenäistyä ja kasvaa aikuiseksi. Näitä taitoja varten nuori tarvitsee keskusteluja vertaisten sekä aikuisten kanssa. Nuori tarvitsee vielä apua vahvuuksien tunnistamisessa ja niiden sanoittamisessa. Hän tarvitsee onnistumisen kokemuksia ja arvostusta kehittääkseen myönteisen minäkuvan ja vahvan itsetunnon aikuisuutta varten. (Emt.)

Hippin ja Pukkion (2016) artikkelissa on nostettu tärkeäksi asiaksi läheisten ja tukiverkoston kanssa työskentely. Läheisten ja verkostojen kanssa tulisi tehdä yhä enemmän yhteistyötä. Itsenäistymiseen tarvitaan läheisiä ihmissuhteita ja rakkautta. (Emt.) Hiles, Moss, Wright ja Dallos (2013) ovat samaa mieltä sosiaalisen tuen merkityksellisyydestä. Heidän mukaansa merkittävä tuki itsenäistyville nuorille tulee ammattilaisilta (sosiaalityöntekijät, jälkihuollon työntekijät ym.), henkilökohtaisista suhteista (sijaisvanhemmat, ystävät) sekä mentorituesta (vertaistuki, tukihenkilöt). (Emt.) Ystävien ja perheen tarjoama tuki mainittiin tärkeimmiksi neuvojen ja tuen antajiksi silloin, kun nuorella on henkilökohtaisia ongelmia. Eniten hämmennystä nuorelle aiheuttavat perheen sisäiset ristiriidat. (White ym. 2017.)

Parry ja Weatherhead (2014, 264) korostavat tutkimuksessaan nuorten palveluiden tarvetta, jotta sijaishuollosta poissiiirtyville nuorille tarjottaisiin systemaattista tukea. Yhdeksi tärkeimmistä osa-alueista itsenäistymisen onnistumiselle mainitaan sosiaalisen tuen verkostot (emt.). Sosiaalista tukea voidaan ajatella moniulotteisena käsitteenä, joka kattaa emotionaalisen tuen (empatia, rakkaus ja luottamus), välineellisen tuen (konkreettinen apu ja resurssit),

informatiivisen tuen (neuvojen ja tiedon antaminen) sekä arvioinnin (itsearviointi, reflektointi). (Hiles ym. 2013.)

4 TUTKIELMAN TOTEUTTAMINEN

4.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tässä tutkielmassa tarkastelen jälkihuoltoa osana nuorten elämänvaihetta. Olen asettanut tutkielmalle kaksi alla olevaa kysymystä.

1. Millaisia haasteita sijaishuollosta itsenäistyvät nuoret kohtaavat?
2. Millaiset tekijät vaikuttavat nuoren onnistuneeseen itsenäistymisprosessiin?

4.2 Tutkimusmenetelmä

Tämä tutkielma on laadullinen review -tutkimus eli kirjallisuuskatsaus. Toteutan katsaukseni käyttäen kuvailevaa, integroivaa otetta. Tällaisen tutkimuksen pyrkimyksenä on valikoida mukaan mahdollisimman kattava ja edustava joukko tutkimuksia, jotka valitaan hyväksymis- ja poissulkukriteereitä hyväksikäyttäen. Kirjallisuuskatsaukseen halutaan hyväksyä vain tietynlaiset tutkimukset mukaan, siksi puhutaan hyväksymiskriteereistä. (Metsämuuronen 2006, 31.) Kuvaileva kirjallisuuskatsaus on yleisimpiä kirjallisuuskatsauksien perustyypeistä. Se on yleiskatsaus, missä ei tarkkoja sääntöjä tunneta. Muita perustyyppisiä on systemaattinen kirjallisuuskatsaus sekä meta-analyysi. Itsenäisenä metodina toimii kuvaileva katsaus, mutta se voi myös tarjota systemaattista kirjallisuuskatsausta varten uusia tutkittavia ilmiöitä. Myös tutkimuskysymykset ovat väljempää kuin systemaattisessa katsauksessa tai meta-analyysissä. (Salminen 2011, 6.) Crisp (2015, 284) toteaa artikkelissaan kirjallisuuskatsausten merkitysten korostuvan silloin, kun tutkimustiedon määrä kasvaa. Kokonaiskuvan hahmottamiseen ja eri tutkimusten kokoamiseen kirjallisuuskatsaus on sopiva menetelmä. (Emt.)

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa puhutaan usein aineistolähtöisestä analyysistä, jolloin teoriaa rakennetaan empiirisestä aineistosta lähtien eli alhaalta ylöspäin. Laadullinen aineisto ei lopu koskaan ja tämän vuoksi aineiston tarkka rajaaminen on tärkeää. (Eskola & Suoranta 1999, 19.)

Eskolan ym. (1999) mukaan aina ei tarvitse kerätä uutta aineistoa tutkimusta tehdäkseen vaan käytettävissä voi olla jo valmiita aineistoja. Kirjallisuuskatsausta tehdessä aineisto on valikoitunut aikaisempien tutkimusten aineistosta, tässä tutkielmassa pääosin kansainvälisen tutkimuksen pohjalta.

4.3 Aineisto ja aineiston keruu

Aineiston haku suoritettiin aikavälillä 28.3.-10.5.2019. Informaatikon tapaamisen jälkeen 28.3. aloitin hakujen tekemisen. Alkuun löysin muutamia mielenkiintoisia tutkimuksia ja lähdin suoraan suomentamaan niitä. Pian huomasin, että haut on järkevämpi keskittää alkuvaiheeseen ja kriteereitä apuna käyttäen valikoida tutkielmaan otettavat. Viimeisen lisäävän haun tein 10.5.2019. Vasta tämän jälkeen aloitin uudelleen artikkeleiden suomentamis- ja läpikäyntiprosessin. Hauissa käytin tietokantoja Andor, Social Services Abstracts (ProQuest), Academic Search Premier (EBSCO) ja Google Scholar. Hakusanoina käytin käsitteitä *transition-age foster youth, foster care, youth, youngster, aging out, experiences, self-sufficiency*. Hauissa käytin useimmiten AND sanaa, koitin hakua myös käyttämällä OR, mutta huomasin, että tällöin vaihtoehtoja tuli liikaa. NOR sanaa en käyttänyt lainkaan. Viimeisen artikkelin valitsin lukemani suomalaisen pro gradu -tutkielman lähdeluettelosta, koska se sopi aiheeseeni hyvin. Haun tietokannasta tein suoraan artikkelin tekijän nimellä.

Nuorista ja nuoruudesta elämänvaiheena, mutta myös heidän kohtaamistaan vaikeuksista ja haasteista, on kirjoitettu paljon ja tehty myös tutkimusta. Artikkeleita ei ole ollut tarjolla liikaa, välillä on ollut vaikeaa löytää pelkästään jälkihuoltoa käsittelevää aineistoa. Monet artikkelit suuntautuvat spesifimpään aihealueeseen kuten 'mielenterveysongelmat jälkihuoltoikäisillä nuorilla' tai 'nuorten hyväksikäyttö'. Suurin osa kansainvälisistä artikkeleista tuntuu olevan Yhdysvalloista, vaikeampaa niitä on löytää Euroopasta. Monet artikkelit ovat maksullisia, mutta koska yksi poissulkukriteerini oli löytää maksuttomia artikkeleita en voinut maksullista ostaa. Onnekseni löysin muutaman maksuttomankin tutkimuksen, jotka oli tehty Englannissa. Artikkelit, joita olen löytänyt, ovat käsitelleet sijaishuollon tai valtion säilöönnoton (Suomessa hieman erilaiset termit ja yksiköt) jälkeen tapahtuvaa itsenäistymistä, itsenäistymisen kokemuksia, nuorten kohtaamia haasteita sekä tukiverkostoa ja tarjolla olevia palveluita.

Alla olevassa taulukossa (Taulukko 1.) olen esittänyt kirjallisuuskatsaukseni sisäänotto- ja poissulkukriteerit.

Taulukko 1. Sisäänotto- ja poissulkukriteerit

Sisäänottokriteerit	Poissulkukriteerit
Vastaa tutkimustehtävään ja -kysymyksiin	Ei vastaa tutkimustehtävään ja -kysymyksiin
Koko teksti verkossa	Vain osa tekstistä tai maksullinen teksti verkossa
Englanninkielinen	Muu kuin englanninkielinen
Julkaistu vuonna 2008 tai sen jälkeen	Julkaistu ennen vuotta 2008

4.4 Aineiston analyysi

Aineistoa olen analysoinut aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla. Sisällönanalyysi on diskurssianalyysin tavoin tekstianalyysi, siinä tarkastelun kohteena ovat tekstimuotoiset aineistot. Aineistot, joita tutkitaan, voivat olla hyvinkin erilaisia. Ne voivat olla, esimerkiksi haastatteluita, kirjoja, artikkeleita. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 105.) Omassa kirjallisuuskatsauksessa aineistona olen käyttänyt kansainvälisiä artikkeleita, teoriapohjan tukena kirjoja sekä verkkomateriaalia. Tuomen ym. mukaan (2002) sisällön analyysin avulla on tarkoitus muodostaa tutkittavasta aiheesta tiivis, mutta tarpeeksi kattava kuvaus, joka yhdistää tulokset aiheen laajempaan kontekstiin sekä ilmiötä koskeviin tutkimustuloksiin. Aihe on minulle ennalta tuttu, mikä auttoi minua etukäteen jäsentämään ilmiötä. Ennen aineiston hankintaa kirjasin ajatuksiani ylös, mutta pyrin kuitenkin matkan aikana välttämään liikoja oletuksia. Tällä tavoin vältin sellaisten asioiden systemaattista etsimistä, joita oletin löytäväni. Tutkimusprosessin mukaisesti osallistuin tarvittaviin seminaareihin ja oman opponointini 5.6.2019 jälkeen korjasin työtä saamani palautteen mukaisesti.

Aineistoa lähestyin teemoittelun avulla. Nostin aineistosta tutkimusongelmaa valaisevia teemoja ja näin vertailin teemojen esiintymistä ja ilmenemistä aineistossa. (Vrt. Eskola ym.

1999, 175.) Suositeltavana aineiston analysointitapana teemoittelu on silloin, kun pyritään ratkaisemaan jokin käytännöllinen ongelma. Käytännöllisen tutkimusongelman kannalta olennaista tutkimustietoa voi tällöin poimia aineistosta. (Emt. 179.)

Ensimmäiseen tutkimuskysymykseen 'Millaisia haasteita itsenäistyvät nuoret kohtaavat' aineistoa tarkastellessani löysin useita teemoja (köyhyys, työttömyys, rikollinen käytös, yksinäisyys, ahdistuneisuus). Yhdistelin näitä ensin saaden tulokseksi viisi teemaa (taloudenhallinta, elämänhallinta, nuorten verkostot, sijaishuollon taakka, psyykkiset ongelmat). Jatkoin teemoittelua ja päädyin lopulta kahteen pääteemaan, jotka ovat ekonomiset haasteet ja elämänhallintaan liittyvät haasteet.

Toiseen tutkimuskysymykseeni 'Millaiset tekijät vaikuttavat nuoren onnistuneeseen itsenäistymisprosessiin' aineistoa tarkastellessani löysin jälleen useita eri teemoja (taloudellinen tuki, arkeen annettava tuki, moniammatillinen yhteistyö, verkostojen tärkeys). Yhdistelin näitä saaden tulokseksi kolme teemaa (taloudenhallinta, sosiaaliset suhteet ja nuorten verkostot). Jatkoin teemoittelua ja päädyin lopulta kahteen pääteemaan, jotka ovat sosiaaliset suhteet ja verkostoyhteistyö.

Taulukko 2. Artikkelit

	Tutkimuksen tekijä(t), nimi ja julkaisutiedot	Tutkimuksen tarkoitus	Menetelmä ja kohderyhmä	Keskeisimmät tutkimustulokset
1.	Lalayants M. & Montero L. & Abrams L. S. & Curry S. R. Transition-Age Foster Youth and Caregiver Perceptions of Self-Sufficiency <i>Child Welfare</i> , 2016. 94, 6. (39-65).	Vertailla nuoren ja hoitajan käsitystä itsenäistymisestä. Millä alueilla ne ovat samankaltaiset ja erilaiset?	Vertaileva, laadullinen tutkimus. Kohderyhmänä 16 – 24 vuotiaat nuoret, jotka ovat siirtymässä valtion säilöönnotosta tai sijaishuollosta pois.	Hoitajilla ja nuorilla yhdenmukaiset käsitykset itsenäistymisen saavuttamisesta (talousasiat, asumisen turvaaminen, koulutus ja oman kotitalouden ylläpito). Vanhemmat korostivat käytännön tietämystä - elämäntaitoja ja positiivista käyttäytymistä omavaraisuuden saavuttamiseksi.
2.	Jo Dixon Young people leaving care: health, well-being and outcomes <i>Child and Family Social Work</i> 2008, 13, (207-217).	Selvittää missä määrin sijaishuollon jättävät nuoret kokevat vaikeuksia liittyen fyysiseen ja psyykkiseen terveyteen sekä emotionaaliseen ja käyttäytymisen ongelmiin.	Kasvokkain tapahtuvat haastattelut tapahtuivat kolmen kuukauden sisällä hoidon lopettamisesta, ja uusittiin 12 kk kuluttua. Rinnakkainen informaatio on kerätty heidän jälkihuollon työntekijöiltä puhelinhaastatteluin.	Tutkimuksen mukaan siirtymä itsessään saattaa yhdistyä aiempiin vaikeuksiin, joita nuori on kohdannut ennen sijoitusta tai sen aikana. Itsenäistyminen voi nostaa uusia haasteita, jotka voivat vaikuttaa nuoren yleiseen terveyteen ja hyvinvointiin.
3.	Monique B. Mitchell & Toni Jones & Sarah Renema Will I Make It on My Own? Voices and Visions of 17-Year-Old Youth in Transition <i>Child Adolesc Soc Work J</i> , 2015. 32, (291-300).	Tarkoitus auttaa ymmärtämään nuorten kokemuksia sijaishuollosta. Ensijainen tavoite tutkimuksella ja tutkimustuloksilla, on suosittaa muutoksia tehtäväksi sosiaalipolitiikkaan.	Kvalitatiivinen ja kvantitatiivinen pitkittäistutkimus. Haastattelussa käytetty avoimia kysymyksiä, jotta saataisiin nuorten kokemuksista. Kohderyhmänä 17-vuotiaat nuoret.	Haasteet sijaishuollon jälkeen nuorilla ovat koulutukseen pääseminen, työllistyminen, asunnon saaminen, huono käytös, terveysvakuutuksen saanti, sosiaaliset suhteet, itse siirtymävaihe ja henkilökohtaisten tavoitteiden asettaminen.
4.	Mary Elizabeth Collins & Rence Spencer & Rolanda Ward Supporting Youth in the Transition from Foster care: Formal and Informal Connections <i>Child Welfare</i> , 2008. 89, 1. (125-141).	Tutkimuksen tarkoitus raportoida kolmeen kysymykseen: 1) Millaisia ihmissuhteita otos raportoi? 2) Mitkä ovat tukevan ihmissuhteen ominaisuudet? 3) Mikä on sosiaalisen tuen suhde tuloksiin? Jälkihuoltoon siirtymisen aikana.	Haastattelututkimus, suljetut kysymykset sekä avoimet kysymykset. Kvalitatiivinen tutkimus. Kohderyhmänä 19 vuotiaat ja yli, jotka ovat olleet 18-vuotiaaksi saakka sijaishuollossa.	Noin puolella tutkimuksessa olleilla on ollut työntekijä, melkein kaikilla suhde myös biologiseen perheeseen. Suhteet ovat usein pitkäkestoisia. Sosiaalinen tuki vaikuttaa myönteisesti onnistuneisiin tuloksiin. Mitä enemmän tukisuhteita on, sitä enemmän on positiivisia vaikutuksia nuorille.

5.	<p>Susanna R. Curry & Laura S. Abrams Housing and Social Support for Youth Aging Out of Foster Care: State of the Research Literature and Directions for Future Inquiry <i>Child Adolesc Soc Work J</i>, 2015, 32 (143-153).</p>	<p>Tarkoituksena kehittää asumista ja emansipaatiota koskevaa tietämystä.</p>	<p>Tarkastelussa tutkimuskirjallisuutta asumiskokemuksista ja tuloksista sijaishuollosta lähteneiden nuorten kesken. Osana myös pienempi tutkimuskirjallisuus, jossa selvitetään sosiaalisen tuen vaikutusta asumisen vakauteen. Lopuksi ehdotuksina tärkeitä suuntaviivoja tulevaa tutkimusta, politiikka ja käytäntöjä varten. Kohderyhmänä sijaishuollosta itsenäistyvät nuoret.</p>	<p>Lastensuojeluviranomaisten ja jälkihuolto-ohjelmien tulisi olla tietoisia kodittomuuden riskeistä sijoituksen jälkeen ja ottaa vastuu nuorten asutosuunnittelusta. Kun kehitetään politiikkaa, joka auttaa nuoria sijaishuollosta poistumisen jälkeen, on asetettava etusijalle vakaan asumisen tavoitteet.</p>
6.	<p>Stephanie Cosner Berzin Difficulties in the Transition to Adulthood: Using Propensity Scoring to Understand What Makes Foster Youth Vulnerable <i>Boston College</i>, 2008, (172-193).</p>	<p>Tutkimuksen tarkoitus ymmärtää mikä tekee nuorista sijaishuollossa tai vaikeissa olosuhteissa haavoittuvia. Tarkoituksena auttaa ammattilaisia ymmärtämään haavoittuvuuden kokemus nuorten astuessa aikuisuuteen.</p>	<p>Kohderyhmänä nuoret ja heidän vastuuvanhemmat. Käytetty pitkittäistutkimusta ja haastatteluita. Tutkimuksessa pisteytetty nuorten taipumuksia.</p>	<p>Sijaishuollossa tai vaikeassa elämäntilanteessa olleet nuoret kamppailevat enemmän itsenäistymisen kanssa kuin muut. Sijoitetut nuoret käyttävät suuremmalla todennäköisyydellä sosiaalipalveluita, tekevät rikoksia tai heillä on alempi koulutustausta. Köyhyydessä elävillä nuorilla on suurempi riski kokea huono-osaisuutta.</p>
7.	<p>Miranda J. Cunningham & Marcelo Diversi Aging Out: Youths' perspectives on foster care and the transition to independence <i>Qualitative Social Work</i>, 2012. 12(5), (587-602).</p>	<p>Tarkoituksena saada nuorten oma ääni kuuluviin, kuulla heidän kokemuksiaan liittyen sijaishuoltoon ja sijaishuollosta pois jäämiseen.</p>	<p>Nuoret ikävälillä 15-21, haastatellut nuoret 18-21-vuotiaita. Menetelmänä kriittinen etnografinen tutkimus, puolistrukturoidut haastattelut.</p>	<p>Nuorten subjektiivinen kokemus ikääntymisestä, sisältäen taloudelliset haasteet, asumisen epätasapainon, sosiaalisten suhteiden vähyyden, ja paineen olla itsenäinen. Nuorten vaikeuksista siirtymän alkuvaiheessa on tarkoitus toimittaa tietoa ammattilaisille, poliitikoille ja tulevaisuuden tutkijoille.</p>

8.	<p>Gina Miranda Samuels & Julia M. Pryce "What doesn't kill you makes you stronger": Survivalist self-reliance as resilience and risk among young adults aging out of foster care <i>Children and Youth Services Review, 30, 2008, (1198-1210).</i></p>	<p>Selittävä tutkimus kertoo 44 nuoren kokemuksista jälkihuoltoon siirtymisestä, sijaishuollosta pois ikääntymisestä.</p>	<p>Perusteellinen haastattelututkimus, kuvaileva tutkimus, kvalitatiivinen. Osa isompaa pitkäaikaistutkimusta. Data on kerätty nuorten ollessa 17, 19 ja 21. Perusteellinen haastattelu 44 nuorelle (noin 20 vuotiaana). Toinen aalto tutkimuksessa oli kvalitatiiviset haastattelut, jotka pidetään kun nuoret täyttävät 22 vuotta.</p>	<p>Nuoret tulisi kohdata kokonaisvaltaisesti, elämän kaikki osa-alueet huomioiden. Nuorten tilanne tulisi saada heidän itse kertomana näkyviin yhteiskunnallisesti, kehityksellisesti, teoreettisesti ja käytännössä. Nuorten tukeminen hyvinvointiin ja sosiaalisten suhteiden ylläpitämiseen on ensisijaisen tärkeää.</p>
9.	<p>Jenni Helle Lastensuojelun jälkihuollon asiakasprosessi ja sen vaikuttavuus <i>Pro Gradu - tutkielma, Itä-Suomen Yliopisto, 2016.</i></p>	<p>Tutkimuksen tavoitteena on määrittää toimivan jälkihuollon asiakasprosessin piirteitä sekä tuoda esille jälkihuollon asiakkaina olleiden nuorten ja jälkihuollon sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä jälkihuollon vaikuttavuudesta.</p>	<p>Kvalitatiivinen tutkimus. Teemahaastattelut sosiaalityöntekijöille ja jälkihuollossa oleville nuorille.</p>	<p>Jälkihuollon avulla voidaan saada aikaan nuoren elämässä positiivisia muutoksia, mutta jälkihuolto voisi olla myös vaikuttavampaa. Nuoren ja sosiaalityöntekijän välinen vuorovaikutus tulisi olla avointa ja yhteistyön toimivaa.</p>

5 HAASTEENA ITSENÄISTYMINEN

”En kerro ihmisille tarinaani. Missä sinä vartuit? Sinun ei tarvitse tietää sitä. Kuka sinut kasvatti? Sillä ei ole merkitystä. Koska en halua heidän katsovan minua eri lailla. Kuten he sanovat; jos se ei tapa, se vahvistaa.” (Samuels & Pryce 2008.)

Aineistostani kuudessa artikkelissa (Helle 2016; Lalayants ym. 2016; Mitchell ym. 2015; Cunningham ym. 2012; Berzin 2008; Collins ym. 2008) käsiteltiin nuorten kohtaamia haasteita itsenäistymisen aikana. Näitä olivat talouden hallinnan vaikeudet, kouluttautuminen, työttömyys, asuntojen saamisen vaikeus, nuorten huono, rikollinen tai itseään vahingoittava käytös sekä sosiaalisten verkostojen vähyys. Teemoittelun tuloksena päädyin kahteen pääteemaan, jotka ovat ekonomiset haasteet ja elämänhallintaan liittyvät haasteet. Seuraavassa käsittelen esiin nousseita ekonomisia haasteita.

Ekonomiset haasteet

Lalayantsin ym. (2016) mukaan sijaishuollosta jälkihuoltoon siirtyvillä nuorilla itsenäistymisen haasteet liittyvät siihen, että heiltä puuttuu monenlaisia itsenäisessä asumisessa ja elämisessä tarvittavia taitoja. Huoltajat, sijaishuollon ohjaajat sekä sijaisvanhemmat kokivat huolta siitä, että nuoret jäävät asunnottomaksi, työttömäksi tai koulupaikkaa vaille. Huolta aiheuttivat myös nuorten kohtaama köyhyys ja talouden hallinnan vaikeudet (budjetointi, kuluttaminen, säästäminen). (Emt.) Nuorten itsensä mukaan suurimmat haasteet itsenäistymisessä ovat taloudellinen epävarmuus, köyhyys, työttömyys ja koulupaikan saanti. Tällöin seuraavia ongelmia ovat esimerkiksi: ei ole ruokaa, ei ole rahaa, ei paikkaa minne mennä. (Cunningham 2012.)

Jälkihuoltoikäiset sijoitetut nuoret ajautuvat tuen piiriin useimmiten taloudellisen epävakaisuuden vuoksi ja useammin kuin vertaisensa. Elämäntaitoja, kuten rahan hallintaa, kuluttamista, säästämistä, opiskelutaitoja ja työllistymistä jo nuoresta harjoitelleet pärjäävät tilastollisesti paremmin kuin sijaishuollosta itsenäistyvät nuoret. Valitettavan usein sijaishuollossa elävät nuoret ovat jääneet vaille näiden taitojen harjoittelua. Haastetta tuottaa juuri itsenäistymisvaihe, jolloin sijaishuollosta ikääntyvät nuoret haluavat rynnätä vastuulliseen päätöksentekoon, rahan hallintaan ja tavoitteiden asettamiseen samalla kun he yrittävät jatkaa opintoja ja ylläpitää terveitä ihmissuhteita. Kuitenkin tämän kokonaisuuden hallitsemiseen eivät taidot vielä yksin useinkaan riitä. (Mitchell ym. 2015.) Curry ym. (2015)

summaavatkin, että monet ihmiset eivät ymmärrä, miksi sijoitettujen nuorten itsenäistyminen on niin paljon vaikeampaa kuin muiden nuorten. Usein ammattitaito, opiskeluun annettava tuki sekä rahallinen apu ovat kuitenkin vähäisempiä kuin muilla saman ikäisille nuorille. Samuelson ym. (2008) mukaan sijoitetuilla nuorilla on lisääntynyt riski kodittomuuteen, varhaisessa vaiheessa raskaaksi tulemiseen, vangitsemiseen, uhriksi joutumiseen sekä köyhyyteen.

Elämäntaitojen liittyvät haasteet

Sijaishuollosta jälkihuoltoon siirtyvillä nuorilla on todettu olevan ekonomisten haasteiden lisäksi elämäntaitojen liittyviä haasteita, joita käsittelee tämän väliotsikon alla. Lalayantsin ym. (2016) mukaan huolta nuorissa ovat aiheuttaneet sosiaalisten suhteiden vähäisyys sekä koulutuksen puute, riskialtis käytös sekä omien tavoitteiden asettaminen. Jälkihuoltoikäiset sijoitetut nuoret kohtaavat usein enemmän haasteita kuin muut ikäisensä ja usein he saavat olla yksin asian kanssa, koska riittävä tuki ja suunnitelma itsenäistymisestä puuttuu. Usein lasten sijaishuollossa joku muu tekee päätöksiä lasten puolesta koko sijoituksen ajan, jolloin lapsi ei ole päässyt osalliseksi omissa asioissaan. Kun aletaan pohtia nuoren tarpeita ja toiveita itsenäistymisessä, on välttämätöntä ottaa nuori mukaan suunnittelemiseen ja päätöksentekoon esimerkiksi jälkihuoltosuunnitelmaa laadittaessa. Normaalit elämäntaidot ovat välttämättömät itsenäistyville nuorelle. (Mitchell ym. 2015.)

Collinsin ym. (2008) mukaan sijaishuollossa olevat tai olleet nuoret ovat yksi haavoittuvimmista ihmisryhmistä. He kohtaavat monenlaisia haasteita elämässään. Tutkimuksen mukaan tällaisia haasteita ovat kodittomuus, vuorovaikutuksen vähyys, huono fyysinen ja psyykinen terveys sekä tutkimuksissa ilmenevä korkea raskauksien ja huumeiden väärinkäytön määrä. Tukevat ihmissuhteet ovat tärkeitä etenkin näille nuorille. Mitä enemmän sosiaalisia suhteita nuorilla on, sitä paremmin he selviytyvät. Edes yksi vahva sosiaalinen suhde on jo hyvä, mutta useampi antaa varmuuden siitä, että tukea on saatavilla silloinkin, jos yksi suhde haavoittuu syystä tai toisesta. (Eml.) Nuorten aikuisten itsenäistyminen on haastavaa kaikille nuorille, mutta erityisen vaikeaa nuorille, joilla on vain vähän rahallisia ja sosiaalisia resursseja. Tutkimustulosten mukaan siirtymässä aikuisuuteen entiset sijaishuoltonuoret ovat saaneet heikommat tulokset selviytymisestä kuin muu väestö. Tutkimuksen mukaan sijaishuoltonuorilla on itsenäiseen elämään siirtymisessä negatiivisia tuloksia erityisesti koulunkäyntiin, työllistymiseen, teinivanhemmuuteen, asumisen turvaamiseen, rikollisuuteen sekä hyväksikäyttöön liittyvissä asioissa. (Berzin 2008.)

Entiset sijaishuollon nuoret kokevat Cunninghamin ym. (2012) mukaan enemmän työttömyyttä, ovat osallisina rikoksiin sekä tulevat vanhemmiksi aiemmin kuin muut nuoret aikuiset väestöstä. Nuorten omaa ääntä tutkimuksissa on ollut vaikeaa saada kuuluviin, koska nuorilla on vaikeuksia luottaa toisiin ja muodostaa sosiaalisia suhteita. Myös kipeistä asioista puhuminen saattaa olla haastavaa osalle nuorista. Sosiaalinen tuki nähdään vaikuttavassa roolissa. Nuorten tarinoissa sosiaalisen tuen menetys ilmeni erityisenä ahdistuksena, joka liittyi ikääntymisen kokemukseen. Nuoret ovat havainneet paineita myös itsenäisyyden suhteen, haluavat olla itsenäisiä, jotta ei tarvitse häiritä ketään muuta tai he eivät ole halunneet olla sijaisperheen ”omia”. Yleisiä asioita, joita nuorilla tässä tutkimuksessa ilmeni, olivat kamppailu perustarpeiden kanssa; päällimmäisenä työttömyys, kodittomuus, nälkä ja sosiaalisten suhteiden vähyys. (Emt.) Lalayantsin ym. (2016) tutkimuksesta tulee ilmi, että nuoret ikävälillä 16-24, jotka ovat siirtymässä valtion säilöönnotosta tai sijaishuollosta pois, ovat riskiryhmässä onnistuneen itsenäistymisen suhteen. Nämä siirtymäikässä olevat nuoret ovat riippuvaisia palvelun tarjoajista, ikäisistään, huoltajista ja muista, jotka navigoivat monimutkaisella polulla itsenäisyyteen, ja silti kohtaavat valtavasti haasteita tässä prosessissa. Samalla kun itsenäisyyden merkitystä nuorille on tutkittu, kirjallisuudesta puuttuu vertaileva tieto tekijöistä, joita nuoret ja huoltajat pitävät ensisijaisena tärkeinä onnistuneessa siirtymässä kohti itsenäistä elämää. (Emt.)

Samuelsin ym. (2008) mukaan sijoitetuilla nuorilla sosio-emotionaaliset taidot saattavat olla heikot. Tutkimuksen mukaan myös entisillä sijaishuoltonuorilla ikävälillä 19-30 on ilmennyt posttraumaattisen stressireaktion oireita jopa kaksinkertaisesti verrattuna U.S.-sotaveteraaneihin. Nuorilla on todettu olevan myös masentuneisuutta ja muita mielenterveysongelmia enemmän verrattuna muuhun väestöön. Tämän tutkimuksen mukaan nuoret aikuiset, jotka siirtyvät sijaishuollosta pois, kokevat siirtymän yhtenä monista elämäkokemuksista, joka merkitsee heidät erilaisiksi ja jonka he joutuvat tekemään yksin. Monet ystävät eivät pysty jakamaan tätä kokemusta, nuoret tuntevat elävänsä erilaisessa maailmassa ja enemmänkin aikuisten maailmassa. Tämä saattaa erottaa sijaishuollosta poistuvia nuoria ikäisistään. Yhtenä tärkeänä asiana tutkimuksessa ilmeni, että niin sijaishuollon kuin jälkihuollonkin työntekijöillä on suuri vastuu kommunikoida ja luoda nuoreen suhde, joka kantaa heitä läpi sijoituksen ja auttaa käsittelemään heidän kohtaamansa traumat. (Emt.)

6 ONNISTUNUT ASKEL ITSENÄISEEN ELÄMÄÄN

Aineistostani yhdeksässä artikkelissa (Helle 2016; Lalayants ym. 2016; Mitchell ym. 2015; Curry ym. 2014, Cunningham ym. 2012; Berzin 2008; Collins ym. 2008; Dixon 2008; Samuels ym. 2008) käsiteltiin nuorten onnistuneeseen itsenäistymiseen vaikuttavia asioita. Teemoittelun tuloksena pääteemoiksi toisessa tutkimuskysymyksessä nousivat sosiaaliset suhteet ja verkostoyhteistyö. Seuraavassa käsittelen sosiaalisten suhteiden vaikutusta.

Sosiaaliset suhteet

Sosiaalisilla suhteilla on todettu olevan merkittävä vaikutus nuoren onnistuneeseen itsenäistymiseen (Samuels ym. 2008). Niin ikään Mitchellin ym. (2014) tutkimuksen mukaan vakaat sosiaaliset suhteet ja sosiaalinen tuki vaikuttavat positiivisesti nuoriin. Ne auttavat rakentamaan uusia, luotettavia ihmissuhteita ja korjaamaan eristäytyneisyyden tuntemuksia, joita nuori on saattanut tuntea sijaishuollon aikana. Positiiviset ihmissuhteet voivat auttaa nuorta kehittämään taitojaan kohti itsenäistä elämää sijaishuollon jälkeen. (Emt.) Sosiaalisten suhteiden tärkeydestä edellisiin yhtyy Curry ja Abrams (2014). Tutkimuksessa ilmenee muun muassa, että monet itsenäistymisvaiheessa olevat nuoret ottavat yhteyttä biologisiin vanhempiin tai sukulaisiin.

Collinsin ym. (2008) koko tutkimus keskittyy myös itsenäistyvien nuorten sosiaalisiin suhteisiin ja niiden vaikutuksiin itsenäistymiselle. Tutkimuksen mukaan tukevat ihmissuhteet saattavat auttaa nuoria itsenäistymisen aikana. Tärkeimmät kolme suhdetta sijaishuollosta itsenäistyvälle nuorelle ovat perhe, ikätoverit sekä sijaishuollon työntekijät. Monet nuoret ovat helpottuneita saadessaan apua sijaisvanhemmilta tai ammattilaisilta. Sosiaalinen tuki on tarpeen kaikille, mutta erityisesti sijaishuollosta siirtyville nuorille siirtymän aikana. Lalayants ym. (2016) linjaakin, että työskentely yhteisymmärryksessä nuorten kanssa valmistaa heitä uuden elämänvaiheen vastaanottamisessa. Onnistumista auttaa nuorten kannustaminen, rohkaisu ja opastus. Tutkimuksessa painotettiin huoltajien ja nuorten välistä yhteyttä ja kommunikaation vahvistamista. Nuorten tarinoihin samaistuminen ja suhteen luominen on ensisijaisen tärkeää, sillä sen avulla nuori kykenee astumaan turvallisesti kohti oman elämän alkua ja suoriutumaan itsenäistymisestä. (Cunningham & Diversi 2012.)

Verkostoyhteistyö

Monista jälkihuollon järjestämiseen liittyvistä edistyksistä oli Lalayantsin ym. (2016) mukaan määräyksen lisääminen, jonka mukaan itsenäistyvän nuoren kanssa tulee työskennellä 90 vuorokautta, noin 3 kuukautta siitä päivästä, jolloin hänen sijaishuoltonsa päättyy. Ohjenuorana edellä mainitussa tutkimuksessa suositellaan huoltajia tarjoamaan tukea ja rohkaisemaan nuorta siirtymäsuunnitelman (Suomessa vastaava; jälkihuoltosuunnitelma) käyttöön. Tuen tarjoaminen elämäntaitojen vahvistamiseen, asuntojen ja työpaikkojen etsimiseen sekä kouluttautumiseen auttaa Lalayantsin ym. (2016) tutkimuksen mukaan nuoria itsenäistymisessä. Vuonna 1999 on Yhdysvalloissa asetettu säädös, jonka mukaan nuoria tuetaan aina 21-vuotiaaksi saakka, samalla nuoret ovat saaneet kelpoisuuden laajennettuun terveystakuutukseen. Vasta 2008 liittovaltion rahoituksella laajennettiin jälkihuolto kestäväksi 21-vuotiaaksi asti, niin pitkään, että nuori sitoutuu työhön tai jatko kouluttautuu, ellei nuori ei pysty täyttämään näitä vaatimuksia vammaisuuden vuoksi. (Emt.) Itsenäistymistä tukevat menneiden tapahtumien reflektointi, ohjauksen tarjoaminen itsenäistyville nuorille sekä sellaisten esteiden tunnistaminen, jotka jarruttavat omien elämäntavoitteiden toteutumista. (Samuels ym. 2008.) Nuorille kodin saaminen on ensimmäinen prioriteetti ja se ylläpitää positiivista hyvinvointia. Tutkimuksen mukaan olisi edelleen kehitettävä laajempi valikoima tuettuja ja itsenäisiä asumisvaihtoehtoja nuorille. (Dixon 2008.)

Hellen (2016) mukaan itsenäistymistä tukevat oikeaan aikaan ajoitettu palvelu, kuten myös sen lopetus, taloudellinen tuki, arkeen tarjottava tuki sekä moniammatillinen yhteistyö. Oikea-aikaisella palvelun aloittamisella ja lopettamisella tarkoitetaan sitä, että jo sijaishuollon aikana pohditaan oikeaa aikaa itsenäistymiselle, sitä voiko nuori harjoitella jo osa-aikaisesti itsenäistymisasunnossa asumista ennen varsinaista omaan asuntoon muuttoa. Ja toisaalta palvelun voi lopettaa, kun nuori selviää arjesta itsenäisesti eikä enää kaipaa tukea ja apua. Taloudellinen tuki voi olla sosiaalityöntekijän myöntämää tukea bussikorttiin tai harrastuksiin. Myös itsenäistymisvarat auttavat monia nuoria hankinnoissa. Arkeen tarjottavaa työtä tekevät avopalveluna jälkihuollon ohjaajat niin kunnallisella kuin yksityisellä sektorilla. Myös tukihenkilötoiminta on merkittävässä roolissa itsenäistyvien nuorten kohdalla. Tärkeänä pidetään myös moniammatillista yhteistyötä, jolloin viranomaiset ja muut toimijat nuoren ympärillä ovat auttamassa moniammatillisesti nuorta haasteiden voittamiseksi. (Emt.) Tärkeää on saada tukea sosiaalityöntekijältä sekä muilta auttavilta tahoilta; ohjaajilta, tukiasumisesta, tukihenkilöiltä, siltä mikä instanssi on kenellekin määriteltynä. (Curry ym. 2014.)

Berzin (2008) alleviivaa, että tutkijoiden pitäisi enemmän työskennellä selvittääkseen riskitekijöitä, jotka haittaavat positiivista siirtymää sijaisnuorten sekä muiden haavoittuvassa asemassa olevien nuorten parissa. Ymmärtämällä polkuja aikuisuuteen sekä riskitekijöitä matkan varrella saatetaan antaa päätöksentekijöille ja toimijoille mahdollisuus auttaa nuoria tärkeässä elämänvaiheessa, jolloin heistä tulee aikuisia. Nuoret tarvitsevat ohjausta selvitäkseen tästä vaiheesta onnistuneesti.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Sijaishuollossa olleet/ jälkihuollossa olevat nuoret kohtaavat erilaisia haasteita. Aineiston perusteella vaikeudet liittyvät useimmiten ekonomisiin haasteisiin sekä elämänhallinnan haasteisiin. Tutkimuksista nousi esille monia asioita, jotka linkittyvät yhteen. Positiivisesti itsenäistymiseen vaikuttavat sosiaaliset suhteet ja verkostoyhteistyö nuoren kanssa ja nuoren ympärillä. Erityisesti sosiaalisten suhteiden katsottiin olevan äärimmäisen tärkeitä nuoren itsenäistyessä sijaishuollosta. Aineiston perusteella nuorilla täytyy olla saatavilla riittävästi tukea itsenäistymisvaiheessa. Nuoret kokevat erilaisuutta, eristäytymistä ja yksinäisyyttä tilanteessa, jossa muut eivät välttämättä ole.

Suurimmat huolenaiheet, joita artikkeleista nousi esiin koskien nuorten itsenäistymistä, olivat nuorten kouluttautumattomuus, siitä johtuva työttömyys, asunnottomuus, nuorten huono, rikollinen tai itseään vahingoittava käytös, sosiaaliset verkostot (muun muassa yhteys vanhempiin, perheeseen ja kavereihin), itse siirtymävaihe sijoituspaikasta itsenäiseen asuntoon ja henkilökohtaisten tavoitteiden asettamisen vaikeus. Nuorten on vaikeaa luottaa itseensä ja katsoa tulevaisuuteen. Nuoret pohtivat identiteettiään ja koittavat rakentaa jonkinlaista minäkuvaa traumojen päälle. He tarvitsevat tuekseen vahvaa aikuisuutta. Läheistä, työntekijää tai tukihenkilöä, kenen kanssa voi puhua asioitaan ja keneltä voi kysyä neuvoa arjessa. Lastensuojelulain 13 §:ssä määritelläänkin, että 12 vuotta täyttäneellä lapsella on oikeus pyytää itselleen sosiaalipalveluja sekä muita tukitoimenpiteitä, esimerkiksi taloudellinen tuki, tuki koulunkäyntiin, terapiapalvelut, loma- ja virkistystoiminta sekä tukihenkilö. (Aaltonen ym., 2003, 42-43.)

Jokaisessa artikkelissa nostettiin nuorten tausta esiin ja pohdittiin vaikuttaako se osaltaan nuorten itsenäistymisen onnistumiseen. Monilla nuorilla on ollut useampi sijaishuoltopaikka,

eikä pysyvyyttä elämässä ole ollut. Itsenäistymisvaiheessa nuori saattaa kokea turvattomuutta ja olla epävarma pärjäämisestään monien muutosten edessä. Erityisen tärkeää on olla juuri tässä siirtymävaiheessa nuoren tukena ja saatavilla. Myös jo olemassa olevat vahvat ihmissuhteet kantavat nuorta eteenpäin yli siirtymän kohti itsenäistymistä. Vaikeat kokemukset ja traumat saattavat hankaloittaa montaa elämisen ja käyttäytymisen osa-aluetta, jotka vaikuttavat onnistuneeseen itsenäistymiseen. Oman asunnon hankkiminen, työpaikan saaminen, tarvittavat sosiaaliset taidot ja omasta taloudesta huolehtiminen ovat tärkeimmät asiat, joilla nähtiin olevan vaikutusta nuorten onnistuneeseen itsenäistymiseen.

Monet asiat yhdistyvät ja vaikuttavat toisiinsa. Asunnon hankkiminen saattaa olla hankalaa joko taustan takia tai siihen ei ole varaa. Työpaikkaa on toisaalta vaikeaa saada, mikäli ei ole pysyvää osoitetta, mutta ilman työpaikkaa ei ole varaa asuntoon, uusiin vaatteisiin, parturiin, hygieniatuotteisiin. Sosiaaliset suhteet saattavat olla vähissä, joko useista eri sijoituspaikoista johtuen (vaikeaa kiinnittyä, kaverit jääneet toiselle paikkakunnalle) tai elämässä tapahtuneet kolhut ja menetykset eivät rohkaise uusien sosiaalisten suhteiden luomiseen. Vanhempia ei ole kaikilla (vankilatuomiot, menehtyneet, huonot välit) ja suhteet sijaisvanhempiin saattavat olla syystä tai toisesta karilla. Nuoret saattavat olla tietämättömiä tukimuodoista, joita on saatavilla, toisille sosiaalityöntekijän tai järjestön työntekijän apu on ainoa mitä on saatavilla. Leskisenoja (2019, 32) toteaaakin nuoren saattavan kokea pelon, epävarmuuden ja yksinäisyyden tunteita itsenäistymisen kynnyksellä. Nuori on epävarma tekemään itsenäisiä ratkaisuja ja kohtaamaan hoidettavia asioita. Hän saattaa tarvita aikuisen ohjausta, tukea ja turvaa, jottei koe olevansa yksin. Valitettavasti kaikille ei kuitenkaan läheisten tukea ole saatavilla ja sosiaalisia suhteita saattaa olla vaikeaa rakentaa.

Aloittaessani tutkielman tekemistä valitsin aiheeni ajankohtaisuuden, mutta myös mielenkiinnon mukaan. Tutkielman tekemisen aikana olen työllistynyt avopalvelujen ohjaajaksi ja pääosan työstäni teen jälkihuollossa olevien nuorten parissa. Katsontakanta on muuttunut, mutta myös syventynyt tutkielmaa tehdessä. Työpaikallani olemme miettineet kehittämisen kohteita. Olen pohtinut muun muassa jatkotutkimuksena pro gradu-vaiheessa ohjekirjaa jälkihuoltoon nuorten kanssa työskenteleville tai ohjekirjaa itsenäistyvälle nuorelle. Myös lakimuutos jälkihuollon ikärajan nostamiseen vuoden 2020 alusta olisi kiinnostava jatkotutkimuksen aihe.

Kirjassaan Pukkio ym. (2016, 46) ovat listanneet nuorten toiveita jälkihuollon kehittämiseksi. Nuoret kertovat tarvitsevansa aikuisen tukea vielä täytettyään 18 vuotta, heidän mukaansa on

myös tärkeää saada rakentaa tukiverkko esimerkiksi valmentajan, sosiaalityöntekijän tai jonkun muun huolehtivan aikuisen kanssa. Nuoret ovat nostaneet esiin sen, että he saattavat tarvita apua jokapäiväiseen elämään, esimerkiksi arkiaskareisiin. Näitä arkisia asioita ovat esimerkiksi laskujen maksu, sähkösopimuksen solmiminen, opintotuen hakeminen ja kaupassa käynti. Näitä taitoja he eivät ehkä ole oppineet kotoa. Listassa on monta muutakin kohtaa, mutta nämä mielestäni kiteyttävät hyvin sen avun, tuen ja sosiaalisten verkostojen tarpeen, mitä sijaishuollosta itsenäistyvät nuoret tarvitsevat. Jälkihuoltotyö on siis konkreettisesti nuoren auttamista oman elämän alkuun, tukemista itsenäistymisen prosessissa ja asioiden hoidon harjoittamista yhdessä.

LÄHTEET

* Merkitty aineistona olleet tutkimukset

Aaltonen, Sanna & Kivijärvi, Antti. Nuoret aikuiset hyvinvointipalvelujen käyttäjinä ja kohteina. Nuorisotutkimusseura, Helsinki, 2017.

Aaltonen Sanna, Berg, Päivi & Ikäheimo, Salla. Nuoret luukulla – Kolme näkökulmaa syrjäytymiseen ja nuorten asemaan palvelujärjestelmässä. Nuorisotutkimusseura, Helsinki.

Aaltonen, Marjo & Ojanen, Tuija & Vihunen, Riitta & Vilén, Marika. Nuoren aika. WSOY. Porvoo, 2003.

*Collins Mary Elizabeth & Spencer Rence & Ward Rolanda (2008). Supporting Youth in the Transition from Foster care: Formal and Informal Connections Child Welfare, Vol 89, No 1. (125-141).

* Cosner Berzin Stephanie (2008). Difficulties in the Transition to Adulthood: Using Propensity Scoring to Understand What Makes Foster Youth Vulnerable Boston College, (172-193)

Crisp Beth R. (2015.) Systematic Reviews: A Social Work Perspective. Australian Social Work. 68:3 (248-295.)

*Cunningham Miranda J. & Diversi Marcelo (2012). Aging Out: Youths' perspectives on foster care and the transition to independence Qualitative Social Work, 12(5), (587-602).

*Curry Susanna R. & Abrams Laura S. (2015). Housing and Social Support for Youth Aging Out of Foster Care: State of the Research Literature and Directions for Future Inquiry Child Adolesc Soc Work J, 32 (143-153).

*Dixon Jo (2008). Young people leaving care: health, well-being and outcomes. Child and Family Social Work, 13, (207-217).

Eskola, Jari, Suoranta, Juha. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino. Jyväskylä, 1999.

Finlex, www.finlex.fi

Hiles Dominic & Moss Duncan & Wright John & Dallos Rudi (2013). Young people's experiences of social support during the process of leaving care: A review of the literature. Child and Youth Services Review. Vol 13, No. 12. (2059-2071.)

Harrikari, Timo & Satka, Mirja & Alanen, Leena & Pekkarinen, Elina (toim.). Lapset, nuoret ja muuttuva hallinta. Vastapaino. Jyväskylä, 2011.

*Helle Jenni (2016). Lastensuojelun jälkihuollon asiakasprosessi ja sen vaikuttavuus Pro Gradu -tutkielma, Itä-Suomen Yliopisto.

Kortteinen, M. Kunnian kenttä. Hanki ja jää. Helsinki, 1992. Eskolan & Suorannan, 1999 mukaan.

Laaksonen, Sari (toim.) Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja. Jälkihuolto-opas. Lastensuojelun keskusliitto. Helsinki, 2004.

*Lalayants M. & Montero L. & Abrams L. S. & Curry S. R. (2016). Transition-Age Foster Youth and Caregiver Perceptions of Self-Sufficiency. *Child Welfare*, Vol 94, No. 6. (39-65).

Leskisenoja, Eliisa & Sandberg, Erja. Positiivinen pedagogiikka ja nuorten hyvinvointi. PS-kustannus, Keuruu, 2019.

Metsämuuronen, Jari (toim.). Laadullisen tutkimuksen käsikirja. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä, 2006.

* Mitchell Monique B. & Jones Toni & Renema Sarah (2015). Will I Make It on My Own? Voices and Visions of 17-Year-Old Youth in Transition. *Child Adolesc Soc Work J*, 32, (291-300).

Nuortenlinkki. www.nuortenlinkki.fi Päivitetty 2.8.2016, luettu 1.6.2019.

Parry Sarah & Weatherhead Stephen (2014). A critical review of qualitative research into the experiences of young adults leaving foster care services. *Journal of Children's services*, Vol. 9, No. 4. (263-279).

Pecora Peter J. & Kessler Ronald C. & Williams Jason & Downs A. Chris & English Diana J. & White James & O'Brien Kirk. *What Works in Foster Care?* Oxford University Press, 2010.

Pukkio, Saana & Hipp, Tiia (toim) Mikä jälki jää? Opas lastensuojelun jälkihuoltotyöhön. Lastensuojelun keskusliitto. Helsinki, 2016.

Räty, Tapio. Lastensuojelulaki – Käytäntö ja soveltaminen. Edita. Porvoo, 2015.

Saastamoinen, Kati. Lapsen asema sijaishuollossa – Käsikirja arjen toimintaan. Edita, Helsinki, 2010.

Salminen, Ari. Mikä kirjallisuuskatsaus – Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyypeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasan Yliopiston julkaisuja. Vaasa. 2011.

*Samuels Gina Miranda & Pryce Julia M. (2008). "What doesn't kill you makes you stronger": Survivalist self-reliance as resilience and risk among young adults aging out of foster care. *Children and Youth Services Review*, 30, (1198-1210).

Tanskanen, Ilona & Timonen-Kallio, Eeva. Lasten ja nuorten osallisuuden tukeminen lastensuojelutyössä. Juvenes Print Oy, Tampere, 2010.

Terveiden ja hyvinvoinninlaitos, THL. Lastensuojelun käsikirja. www.thl.fi Päivitetty 5.10.2018, luettu 5/2019.

Valtion nuorisoneuvosto. <https://tietoanuorista.fi/nuorten-oma-kasitys-nuoruuden-ikarajoista-selvitetty/> Päivitetty 2016, luettu 22.8.2019.

White Rob & Wyn Johanna & Robards Brady (2017). *Youth & Society*. Oxford University Press.